

Ecologisch en economisch verantwoord landschapsbeheer met schapen

De Verenigde Naties riepen 2010 uit tot het internationale jaar van de biodiversiteit. Naar aanleiding daarvan werd er een Europese herderstocht georganiseerd. Hiermee zetten de herders de biodiversiteit in de verf en vroegen ze meer erkenning voor hun beroep.

2010 is een symbooljaar voor planten en dieren op onze aarde. In 2001 kwamen de Europese staatshoofden en regeringsleiders overeen om tegen dit jaar het verlies aan biodiversiteit – de grote verscheidenheid aan micro-organismen, dier- en plantensoorten en habitats – te stoppen. Dit jaar zijn de ogen gericht op de resultaten die de inspanningen van de voorbije jaren opleverden. Maar nu al is duidelijk dat de inspanningen collectief moeten worden opgedreven. Precies daarom sloegen een aantal Europese schaapsherders de handen in elkaar. Samen met het Europese project Trunpa (Transhumant Rangeland Use and Networking of Protected Areas) organiseerden ze van 5 juni tot 17 oktober een Europese herderstocht van in totaal 1200 km, van Berlijn tot Trier. In de estafettetraditie van het Olympisch vuur namen verschillende schaapsherders elk een deel van het traject voor hun rekening. Het idee voor de tocht kwam van de Duitse schaapsherder Hubertus Beckmann.

Schaapskudde als locomotief

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat rondtrekkende schapen in hun vacht, op hun poten en in hun uitwerpselen zaden, sporenelementen, insecten en kleine diersoorten kunnen meedragen. Op die manier zijn ze als het ware een locomotief voor het verspreiden van biodiversiteit. Een herder kan zo met zijn kudde versnipperde natuurgebieden met elkaar verbinden. Er zijn ook vogelsoorten die alleen in de buurt van een kudde schapen kunnen overleven. Na een tocht door Duitsland en Nederland nam de Limburgse schaapsherder Johan Schouteden op 1 september in Maaseik de herdersstaf over van zijn Duitse collega Erich Rhöse om zijn traject tot Brussel te vervolledigen. Bij deze overdracht werd een symposium georganiseerd rond landschapsbeheer met schapen en de bijdrage hiervan tot de verspreiding van de biodiversiteit. Landschapsbeheer met dieren is niet zomaar 'de dieren in een bepaald gebied plaatsen'. Herderen is allesbehalve een nine-

to-five job met 5 werkdagen in de week. Vaak zijn herders meer dan 8 uur per dag met hun kudde in de weer. Los daarvan komt er heel wat administratie bij kijken.

Om het idee van begrazing beter te begrijpen, gaan we even terug in de tijd. Het vroegere, vaak geromantiseerde beeld van herders met hun schapen is een beeld waarin er gronden nodig waren om schapen te kunnen onderhouden. Honderd jaar geleden was wol ongeveer 10 keer meer waard dan vlees. Om de wolindustrie draaiende te houden, moesten er dus heel wat schapen worden gehouden en werden gronden ingezet voor beweiding. Maar in de loop der jaren werd zowel de wol als het vlees van schapen steeds minder waard en verdwenen er veel kuddes. Recentelijk toonden diverse universiteiten, hogescholen en overheidsinstanties echter steeds meer interesse voor schaapskuddes om aan landschapsbeheer te doen. Een goed resultaat hangt af van de juiste dieren, de vegetatiedruk op het moment van begrazing en de kunde van de herder.

Optimalisatie voor een succesvolle begrazing

Bert Driessen van het Zoötechnisch Instituut van de K.U.Leuven gaf een uiteenzetting over het optimaliseren van deze factoren voor een succesvolle begrazing. Meestal worden schapen gekweekt op rijke weilanden met fris en eiwitrijk gras. Het doel is dan een goede conditie van de schapen te bereiken zodat er voldoende economisch rendement is (groei, vlees, wol, fertiliteit). Maar in natuurgebieden hebben we een extensieve begrazing (weinig dieren per hectare) ten opzichte van weilanden met een intensieve begrazing (veel dieren per oppervlakte). De doelstelling bij begrazing mag dan ook zeker geen hoog economisch rendement zijn.

Vermits de voedingswaarde lager is in natuur- dan in landbouwgebieden, zijn er ook meer uitgesproken verschillen tussen de dieren. Met de dieren die gebruikt worden voor begrazing is onmogelijk het rendement te halen dat met een echt vleesschaap kan worden gehaald. De schapen die gebruikt worden voor begrazing zijn kleine, lichte dieren, terwijl de vleeschapen veel grotere, zwaardere dieren zijn. Naast het verschil in morfologie komt er nog bij dat deze dieren vaak veel verder moeten lopen voor water, waardoor ze veel meer energie verbruiken dan vleeschapen, wat uiteraard een negatief effect heeft op de gewichtstoename.

Bert Driessen stelde ook dat het weer een belangrijke factor is. Goed weer betekent een goede groei. Daarnaast is de voorge-

schiedenis van het gebied ook belangrijk. Een derde belangrijke factor zijn de energiewaarden van de planten. Struikheide is voor schapen onvoldoende. Dit moet worden aangevuld met bijvoorbeeld bochtige smele. Struikheide levert voldoende Na en Mg, maar Ca en P zijn onvoldoende. Mineralen moeten worden bijgevoerd. Pijpestrootje is beschikbaar van begin juni tot eind oktober. In de andere periodes moet er ook worden bijgevoerd. Naast het soort dieren dat er voor begrazing wordt ingezet, is de kunde van de herder onontbeerlijk. Een herder moet er steeds voor zorgen dat het grazen gebeurt in functie van het beoogde resultaat, zonder het dierenwelzijn uit het oog te verliezen.

Economische aspecten

De Duitse schaapsherder Erich Rhöse, die in Nederland herdert, maakte in zijn uiteenzetting een berekening van wat een herder zou moeten verdienen. Een herder die 9 uur per dag aan het werk is gedurende 365 dagen per jaar, werkt 3285 uren per jaar. Dat komt overeen met 1,8 voltijdse jobs. Met een uurloon van 37 euro/uur komt dit neer op 121.545 euro op jaarbasis. Dit lijkt een erg hoog bedrag, maar volgens Rhöse ligt dit zeker niet hoger en vaak zelfs lager dan de kosten voor een loonwerker die machinaal (en dus met minder oog voor de ecologie en de biodiversiteit) hetzelfde werk zou uitvoeren. Hij riep de overheden op om het voor herders eenvoudiger te maken om mee te kunnen dingen bij aanbestedingen voor het onderhoud van terreinen of weilanden.

Ook tijdens het slotsymposium op 14 september – de dag dat Johan Schouteden met zijn kudde na een trektocht van 14 dagen in Brussel aankwam – in Jezus-Eik kwam het thema ‘vergoeding’ aan bod. Er waren een honderdtal Duitse herders aanwezig, die samen met de andere belangstellenden luisterden naar diverse toespraken over het belang van rondtrekkende kuddes. Günther Czerkus, schaapsherder in Duitsland en spreker van de Berufsschäfer in Duitsland, legde vooral de nadruk op de economische aspecten. “Een schaapherder beheert met zijn kuddes grote oppervlaktes weiden. Die zijn erg belangrijk om drinkwater voor de mens te garanderen, weidegronden filteren namelijk sterk het regenwater, zodat opnieuw drinkbaar water beschikbaar komt. Ook draagt een schaapherder bij aan de verspreiding van biodiversiteit. Dat zijn belangrijke zaken die vergoed moeten worden. Het enige probleem is dat niet duidelijk is wie er moet betalen. Want wie is de eindgebruiker van de verspreide biodiversiteit? En ook de bijdrage aan gezuiverd

water kan niet aan een eindgebruiker worden toegewezen.” Czerkus gaf aan dat een lidstaat door schaapskuddes toe te laten op zijn grondgebied voor een groot deel de doelstellingen van het Europese Natura 2000-netwerk van beschermde natuurgebieden kan realiseren. De boete die de lidstaat zou moeten betalen bij het niet nakomen van de Natura 2000-doelstellingen kunnen dan een maat zijn voor de vergoeding die schaapsherders ontvangen op het moment dat een land deze doelstellingen wél realiseert. Maar nog een beter vergoedingssysteem is dat elke schaapsherder met zijn gezin van zijn inspanningen moeten kunnen leven. Dat is dan ook de boodschap die men met deze herderstrektocht aan Europa wil geven. “Schaapsherders leveren diensten die niet steeds vergoed kunnen worden, daarom moeten hun inspanningen vergoed worden.” Als voorbeeld werd gewezen op het Nederlandse systeem, waar herders volgens vaste tarieven per uur of per hectare worden beloond. Dit geldt wordt door overheden op verschillende niveau’s vergoed. Die overheden zijn zich ervan bewust dat beheer van natuurgebieden door loonwerkers evenveel kost, maar minder bijdraagt aan biodiversiteit en landschapsbeheer. Vandaar dat ook schaapsherders er kunnen rekenen op vaste vergoedingen.

Soortenrijkdom

Peter Poschold van de universiteit van Regensburg (Beieren) ging verder in op het belang van rondtrekkende schaapskuddes voor de verspreiding van zaden en soortenrijkdom. Uit diverse onderzoeken die op deze universiteit zijn uitgevoerd, blijkt dat schapen in vergelijking met de wind een heel aantal andere diersoorten zoals muizen

en konijnen de belangrijkste bijdrage leveren aan de verspreiding van biodiversiteit. Vooral via de vacht van een schaap worden veel plantenzaden, maar ook bijvoorbeeld insecten verspreid. Omdat gebieden tegenwoordig sterk versnipperd zijn, leggen diersoorten over het algemeen steeds kortere afstanden af. Hierdoor is de verspreiding van biodiversiteit door andere diersoorten sowieso veel beperkter dan in het verleden. Een actieve verplaatsing van schaapskuddes kan deze geringere verspreiding van biodiversiteit grotendeels compenseren. Daarnaast zorgen schapen voor een halfopen landschap. Zonder schapen (of andere vormen van beheer van grasland) zouden veel natuurgebieden veranderen in bossen. Dit halfopen landschap biedt plaats aan de nodige verschillende planten- en diersoorten.

Gerd Bauschmann van de Staatliche Vogelstutzwarte voor Hessen, Rhein-Pfalz en Saarland, ging hier nog verder op in. “Het halfopen landschap waar schapen sterk aan bijdragen, is voor veel vogels een ideale leefomgeving. Daarnaast zijn de door schaapskuddes verspreide insecten voedsel voor de vogels. Ook achtergebleven nageboorten zijn voor bepaalde vogelsoorten een voedselbron. De schaapswol die in takken en struiken blijft hangen, draagt dan weer bij aan nestmogelijkheden. Tot slot zorgt de schaapsherder steeds voor voldoende drinkwater voor zijn schapen, waar ook vogels van kunnen profiteren. Kortom: schapen dragen niet alleen direct, maar ook indirect bij aan de verspreiding van biodiversiteit!”

Evelyn Mathias van de League for Pastoral Peoples and Endogenous Livestock Development wees er nog op dat rondtrekkende schaapskuddes vaak uit diverse rassen bestaan, die niet steeds in de gangbare landbouw worden gebruikt. Hierdoor bieden schaapskuddes een genenreservoir, dat bruikbaar kan zijn voor de gangbare schapenhoudery. Mathias kaartte ook aan dat herders overal ter wereld vaak veel administratie moeten bijhouden en te weinig erkenning krijgen. Dat laatste punt zullen ook gangbare schapenhouders onderschrijven. Een herderstrektocht door Europa die aandacht vraagt voor het belang van schaapskuddes in de verspreiding van biodiversiteit kan daar mogelijk verandering in brengen en resulteren in een passende vergoeding voor schaapsherders.

KRIS FRANSSSENS
Landelijke Gilden

DIANE SCHOONHOVEN
Boerenbond